

Verokarhun puhuteltavana

I

»Täytämme veroilmoituksen» on nimenä iloisen näköisellä vihkosella (verohallituksen tiedote 87), jonka parissa lukemattomat kansalaiset viettivät tammi-kuussa jokseenkin ilottomia hetkiä. Eräästä tämän vihkosen tyylipiirteestä huomautti Sakari Virkkunen noihin aikoihin Suomen Kuvalehdessä (2/1978 s. 7):

»Oletteko panneet merkille, että *verokarhu* sinuttelee meitä, ikään ja sukupuoleen katsomatta? Veroilmoituslomakkeiden mukana tullessa Verohallituksen tiedotteessa se esiintyy tällä tavalla tuttavallisesti, ikään kuin me kaikki veronmaksajat olisimme teinejä tai sosiaali-demokraatteja.

»Vaikka tarkoitus lienee ystävällinen, jokin raja sinuttelussakin pitäisi olla. Miltä se kuulostaisi, jos kaikki laskujen lähettäjät alkaisivat sinutella asiakkaitaan.»

Tämä sinuttelu on huultavasti peräisin Pohjanlahden takaisesta demokraattisesta kuningaskunnasta, jossa samanlainen asiakkaiden, valtionkin asiakkaiden, puhuttelu on käynyt yleiseksi. Voi ehkä sanoa, että se on paikallaan, jos se täyttää kolme ehtoa:

1) ei tunnu yhdestäkään vastaanottajasta tungettelevalta,

2) johtaa sanonnan yksinkertaisuuteen ja ilmaisen yleiseen johdonmukaisuuteen,

3) sopeutuu särähtämättä tekstin muuhun tyylivireeseen.

Näistä chdoista ei yksikään näytä vihkosessa riidattomasti täytyneen. Puoluekantaan katsomatta tuntuu moni lukija vierastavan tätä verokarhun tekopirteää tuttavallisuutta; teitittelevää verokarhuan sijaan tuskin kukaan oudostelisi. Tarvitaanko tämänkaltaisessa esitteessä läheskään aina erityistä puhuttelua, on eri asia. Ainakin eräissä kohdissa puhuttelu on johtanut vain siihen, että sanonta on mutkistunut:

»Jos olet *eläkeläinen* ja olet saanut vain kansaneläkettä tai muuta verovapaata [!] eläkettä eikä sinulla ole veronalaisia varoja, veroilmoituksen antaminen ei ole välttämätöntä.»

Nähdään, ettei puhuttelu ole edes tämän virkkeen sisässä loppuun asti johdonmukaista; odottaisi lopun kuuluvan: »ei sinun tarvitse välttämättä antaa veroilmoitusta». Koko virke saataisiin yksinkertaisemmaksi, jos ei siinä sinuteltaisi eikä teititeltäisi. Voisihan sanoa näin:

Eläkeläisen ei tarvitse antaa veroilmoitusta, jos hän on saanut vain kansaneläkettä tai muuta verotonta eläkettä eikä hänellä ole veronalaisia varoja.

Entä sitten sopeutuminen tekstin muuhun tyylivireeseen? Neljä vuotta sitten verohallituksen pääjohtaja kertoi (HS 3. 7. 1974), että tässä vihkosessa on tietoisesti pyritty yksinkertaistamaan sanontaa ja välttämään virkakielen konstikkua. Pyrkimys ansaitsee tunnustuksen; Suomessa ei yleiskielestä etääntyneen virka-

kielen siivous ole ehtinyt läheskään yhtä pitkälle kuin Ruotsissa, jossa sitä on jo miespolven ajan harrastettu varsin ohjelmallisesti. Monesta kohtaa vihkosessa on huomaavinaan, että luutiminen on johtanut myös tuloksiin. Vihkosessa on paikoin pitkiäkin aivan nasevia ja selväkielisiä jaksoja, joiden nasevuus ja selväkielisyys tuskin aina on suoraa perua niiden takana olevista laeista, asetuksista ja määräyksistä. Tulokset ovat kuitenkin vain osittaisia. Välillä on luutijan ote hervonnut tai sitten mukaan päässyt uusia luutimattomia jaksoja; pahimmillaan sanonta on yhä kuin virkakielen parodiaa. Katsotaan nyt esimerkkien valossa, millaisin sanoin verokarhu meitä koettaa lähestyä.

Laki- ja virkakielen vanhaa kamaa

Aloitan pikku seikoista, jotka kuitenkin vaikuttavat tekstin ilmeeseen. Raskas juridinen perinne tuntuu termien turhassa käytössä. Veroilmoituksen täyttävä ihmettelee, mikä on sellainen eläke, jonka hän on saanut saannolla; kohta kuuluu seuraavasti: » – – jonka hän on muutoin saanut ostamalla, vaihtamalla muuta vastiketta kuin kiinteistöä vastaan tai muulla niihin verrattavalla vastikkeellisella saannolla». Pronominilta *niihin* puuttuu sitä paitsi selvä korrelaatti. Voisi kai sanoa: – – jonka hän on saanut joko ostamalla tai vaihtamalla muuhun vastikkeeseen kuin kiinteistöön tai *jollain ostoon ja vaihtoon rinnastuvalla tavalla (tällöinkin vastikkeen perusteella)*. Samanlainen merkillisyyden on *kanto* seuraavassa virkkeessä: »Jos saat veronpalautusta mutta puolisollesi jää kannossa maksettavaa veroa, luetaan veronpalautuksesi puolison hyväksi – –.» Veronmaksaja ei ammattikielen »kantoa» tähän lauseeseen kaipaa; hän tietää vain sen, että verolipun perusteella voi joutua maksamaan veroa, ja »kanto» voitaisiin pyyhkiä kokonaan pois. Siis: Jos saatte veronpalautusta mutta *puolisollenne jää maksettavaksi veroa*, luetaan palautus hänen hyväkseen.

Lakitekstiin kai perustuvat seuraavanlaisetkin käänteet: »verotettava tulo ja varallisuus, *mitkä* jaetaan verotettavaksi *osakasten* tulona ja varallisuutena» (nykyaikaisemmin: *joika* jaetaan verotettavaksi *osakkaiden* –), »vuosikorjauksen *luontoiset* menot» (paremmin: *luonteiset*). *Arvostaa*-verbiä ei lakikielen ulkopuolella juuri käytetä seuraavalla lailla: »Rajattoman ajan voimassa oleva nautintaoikeus ja oikeus tuottoon tai muuhun etuuteen arvostetaan vuositulon 12,5 kertaista määrää vastaavaksi.» Tässä lauseessa olisi korjattava oikeinkirjoitustakin; lauseen loppupuoli voisi kuulua: *arvioidaan* (tai: *lasketaan*) vuositulon *12,5-kertaista* määrää vastaavaksi. *Elantokustannuksista* vihkonen puhuu ahkeraan, ja eräässä kohden on puheena lapsi, »joka ennen verovuoden alkua on täyttänyt 16 *vaan* ei 18 vuotta». Vihkosen kielellinen esikuva on näissä tapauksissa jälkeensä jäänyttä kieltä (*pro elinkustannukset; täyttänyt 16 mutta ei 18:aa vuotta*).

Konjunktioiden alalla vihkosessa on muutakin kummaa kuin *vaan*-sanana käytö *mutta*-sanana sijasta. *Mikäli* toistuu vihkossa tavan takaa, aivan kuin se olisi normaali konditionaalikonjunktio; yleiskielessähän on *jos* normaali ja *mikäli* sen harvinainen, sanoisiko pedanttisempi toisinto (merkitys erittelevämpi kuin *jos*-sanana: »siinä tapauksessa että»). Sanaliitto *samoin kuin* on merkillisessä käytössä, kun vihkossa sanotaan: »Verovelvollisella samoin kuin aviopuolisella on oikeus vähentää – – asunnon hankkimisesta ja perusparannuksesta aiheutuneiden velkojen korkoja – – yhteensä enintään 15 000 markkaa.» Tarkoitetaan suunnilleen: Toisaalta yksityisellä verovelvollisella, toisaalta aviopuolisella yhdessä on oikeus jne. Selvintä olisi kuitenkin esittää ensin lähtökohta (*Verovelvollisella on oikeus jne.*) ja sitten täsmentää eri virkkeessä: *Aviopari saa vähentää yhteensä enintään saman määrän. Eri-sanaa ei yleiskielessä juuri käytettäisi seuraavanlaisessa yhteydessä: »Kohdassa 206 on veroviranomaisia varten edellinen henkikirjoituskunta, mikäli*

se on eri kuin 1977 vuoden henkikirjoitus-kunta.» Korjaus: jos se on muu kuin 1977-vuoden (tai: vuoden 1977) henkikirjoituskunta.

Oudon orjallisesti vihkonen seuraa vanhentunutta lakikieltä siinäkin, että se kai-ken matkaa puhuu *verovapaista* tuloista, omaisuudesta jne. (vastakohta *veronalai-nen*). Nykyistä yleiskieltä on *veroton* samaan tapaan kuin *maksuton* (ei »maksu-vapaa»), *vuokraton* (ei »vuokravapaa»), ja sen vastakohta on usein *verollinen* (vrt. *maksullinen*). Tällaisessa tapauksessa pitäisi kai lakikielen ottaa oppia yleiskielestä eikä yleiskielisen esityksen nöyristellä la-kikielen komennuksessa. Esimerkiksi valtiokonttori on esitteissään ja lehti-ilmoi-tuksissaan jo kauan puhunut valtion ve-rottomista obligaatioista; lakitekstissä tai-tavat obligaatiotkin yhä olla »verova-paita».

Lakikielen vaikutus tuntuu myös eräi-den partisiippien erikoisessa käytössä. Niitä on mm. *tarkoitettu* seuraavanlaisissa kohdissa: »Palkkatulovähennys korvaa edellä kohdissa 29 ja 30 tarkoitetut vähen-nykset», »Mikäli kummallakin puolisollla on vain pääomatuloja tehdään edellä tarkoitettu lisäys enemmän pääomatuloja saaneen puolison tuloihin». Vähennyksiä tai lisäyksiä ei ole edellä kuitenkaan »tar-koitettu» (ikään kuin jonkin muun sijas-ta), vaan ne on suoraskaisesti *mainittu*, ne ovat olleet *puheena*. Samanlaista paperi-kielen tuotetta on *vastaava-sanan* käyttö aivan pronominin (*sama, samanlainen* jne.) tapaan, niin että siihen voi liittyä jopa konjunktio *kuin*: »Tässä kohdassa ilmoi-tetaan kotikunnassa olevasta kiinteistöstä saadut vastaavat tulot kuin edellisessä kohdassa valtionverotuksessa.» Ilmaus tulisi muodollisesti kuntoon, jos sanottai-siin esim. »samantyyppiset tulot – – kuin». Mutta selvintä olisi vähän väl-jentää ilmaisua ja sanoa: Tässä kohdassa ilmoitetaan kunnallisverotukseen ne tu-lot, jotka on saatu kotikunnassa olevasta kiinteistöstä. Ilmoitus tehdään muuten *samalla lailla kuin* edellisessä kohdassa valtionverotukseen. Hiukan vanhahtaval-ta tuntuu partisiippiin *verrattava* käyttö sii-

hen tapaan kuin jo mainitsemissani lau-seessa (»ostamalla, vaihtamalla – – tai muulla niihin verrattavalla vastikkeelli-sella saannolla»). Ei ole kysymys saan-nosta, jota johonkin verrataan, pitäisi verrata, vaan saannosta, joka johonkin rinnastuu. Edellä käytin tätä lausetta korjatessani seuraavaa sanontaa: *ostoon tai vaihtoon rinnastuvalla tavalla*.

Turhantarkkuutta on tämmöinen par-tisiippiin *varattu* käyttö: »Jos kiinteistö on ollut koko vuoden 1977 omassa käytössä, merkitään sitä varten varattuun ruutuun rasti.» Riittäisi: merkitään *lomakkeen ruu-tuun* rasti. (Ei kukaan ruvenne sitä tämän vuoksi merkitsemään väärään ruutuun.) Ilmaus *viimeksi mainittu* on kirjakielisessä esityksessä toisinaan tarpeen, tuskin kui-tenkaan seuraavanlaisessa kohdassa: »Jos toisella puolisollla on velkoja enemmän kuin varoja, otetaan erotus huomioon toisen puolison verotettavan varallisuuden vähennyksenä, ei kuitenkaan enem-pää kuin kolmannes viimeksi mainitun puolison verotettavasta varallisuudesta.» Aivan yksiselitteinen olisi tässä pronomini *hän*: – – kolmannes *hänen* verotettavasta varallisuudesta.

Olen liukumassa tapauksiin, joissa vih-kosen kieli ei heijasta niinkään lakikielen kuin kaikkinaisen virkakielen vääristy-neitä muotoja. Niihin on luettava myös sellaisten lyhenteiden kuin »em.», »a.o.», »ao.» liikanainen käyttö – oikeastaan kaikki käyttö, sillä nämä lyhenteet voi-daan tekstin kärsimättä usein kokonaan poistaa ja muulloin korvata joko lyhentä-mättömällä ilmauksella tai jollakin luon-tevammalla sanonnalla. Pari esimerkkiä: »Veroilmoituksen antamisaikaa voidaan kuitenkin poikkeuksellisesti – – pidentää, mikäli sitä koskeva perusteltu pyyntö teh-dään verotoimistoon ennen em. määrä-ajkojen päättymistä.» (Määräajat olleet juuri puheena, joten riittäisi: *ennen määrä-ajan päättymistä*. Samaan tapaan »sitä koskeva» tarpeeton, kun puhutaan piden-nyspyynnöstä; muu pyyntöhän ei voi tässä tulla kyseeseen.) »Jos verovelvolli-nen on elättänyt alaikäistä lastaan tai

kasvattilasta, korotetaan em. enimmäismääriä 200 markalla jokaisesta lapsesta.» (Enimmäismäärät juuri mainittu; riittäisi: *korotetaan enimmäismääriä*.) Silloin kun jotain on ilmoitettava erikseen painetussa lomakkeessa, vihkonen näkyy aina puhuvan »ao. lomakkeesta», aivan kuin lomakkeiden luokitus olisi lukijallekin selvä. Esim. »Elinkeinotoimintaan ja maatilatalouden harjoittamiseen liittyvän velan korot sekä indeksi- ja kurssitappiot vähennetään ao. lomakkeilla.» (Selvemmin: *erityisissä lomakkeissa*.)

Kyseenalaista uutuutta

Tähänastiset esimerkkini ovat koskeneet laki- ja virkakielen vanhaa kamaa, semmoista josta nykykielisessä esityksessä pitäisi jo päästä eroon. Vihkosessa on myös monennäköistä uutuutta, jonka tarpeellisuutta joutuu epäilemään. Mitä hyötyä tällaisessa esitteessä on vaikkapa termistä *verovelvolliskohtainen*? Se esiintyy vihkosessa huomatakseni yhden ainoan kerran ja silloin aivan turhana, ilmaisia pitkittävänsä lisänä: »Puolisoiden erillisverotuksessa vähennykset ovat verovelvolliskohtaisia eli verovelvollinen saa vähentää vain omat menonsa.» Kai lukija saisi kaipaamansa selon, jos virke lyhennettäisiin seuraavaksi: »Puolisoiden erillisverotuksessa verovelvollinen saa vähentää vain omat menonsa.» – Muodissa oleva adverbi *pääsääntöisesti* (ks. Vir. 1977 s. 354—355) ei ole tähän vihkoseen pääsyt; sen sijaan käytetään useassa kohdassa ilmausta *pääsäännön mukaan*. Esim. »Ennen vuotta 1977 kuolleen Suomessa asuneen jakamatonta kuolinpesää verotetaan pääsäännön mukaan erillisenä verovelvollisenä»; »Tulolähteeseen kohdistuvat korot saadaan pääsäännön mukaan vähentää vain sen kiinteistön, liikkeen tai ammatin tulosta, johon ne kohdistuvat». Verovelvollista ei luokitus pää- ja sivusääntöihin paljon kiinnosta, jos tuollaista luokitusta on aina tehtykään; hänen kannaltaan on tärkeintä, että *yleensä* saa tehdä niin ja niin ja että poikkeukset ovat erik-

seen. Tämäkin sana on vihkoseen sentään kerran kelvannut: »Saatavat ovat aina veronalaisia varoja ja ne ilmoitetaan yleensä [ei siis: pääsäännön mukaan] nimellismääränsä mukaisesti.» – Termi *lähdevero* voi olla suomessa paikallaan niin kuin vastaava ilmaus useissa muissa kielissä, mutta yllättävää on, että sitä käytetään selittämättä siinä ainoassa kohdassa, jossa se esiintyy: »Veroilmoitus on [ulkomailla asuvan henkilön] annettava sellaisesta Suomessa saadusta tulosta, josta ei ole pidätetty lähdeveroa.»

Omalaatuisen käsite- ja termisotkuun näyttää joudutun, kun käsitellään sellaisia yhteiselämän muotoja, jotka verotuksen kannalta on uusimmassa lainsäädännössä rinnastettu avioliittoon. Puhekielessä on muutaman vuoden ajan sutkauteltu sanaa *avioliitto*, joskus myös sanoja *avovaimo* ja *-mies*. Sutkauksina nämä sanat ovat ensiluokkaisia: ne assosioituvat *avioliittoon* mutta eroavat siitä yhden kirjaimen verran, niin että lukija ja kuulija saavat olla valppaana kuten aina sanaleikkiä seurattaessaan. Juuri se seikka, johon perustuu näiden sutkausten teho, tekee ne kuitenkin varsinaisina termeinä mahdottomiksi; samaan käsittepiiriin kuuluvilta erimerkityksisiltä termeiltä on totuttu odottamaan, että ne eroavat toisistaan selvästi eivätkä vain sutkauskynnyksen ylittäen. Koulualalla on viime aikoina jouduttu noitumaan jonkun liikkeelle laskemaa »termiä» *lukioopetus* (= luku- ja kirjoitushäiriöisten opetus), joka eroaa vain yhden kirjaimen verran toisaalta *tukioopetuksesta*, toisaalta *lukioopetuksesta*. Malliksi termistön kehittäelyssä ei tällaisesta yhdennäköisyydestä ole. Se on vähän samantapaista kuin jos joku termiseppo saisi päähänsä, että *tyhjiöpumppu* ja *tyhjäpumppu* saavat tästä lähtien merkitä eri asioita. (Kielessä on molemmat sanat, mutta tähän asti ne ovat olleet toistensa synonyymejä.)

Veroilmoituksen täyttöohjeissa tämä sutkaus on kuitenkin otettu lähes täydestä. Sitä käytetään niin, että edessä on ikään kuin anteeksipyynnönä lyhenne

ns.: »Kunnallisverotuksessa vähennetään yksinhuoltajavähennyksenä 500 markkaa, jos verovelvollinen on vuodelta 1977 oikeutettu lapsivähennykseen eikä ole mainitun vuoden päättyessä ollut avioliitossa eikä ns. avoliitossa.» On siis ilmeisesti ajateltu, että sanan merkitys on jotenkin selvä. Toisaalta näyttää ajattelun, ettei se kuitenkaan ole selvä, kun uutta verotustermiä ns. *avopuoliso* ei määritellä suoraan »avoliiton» avulla vaan kiertäen seuraavaan tapaan: »Avioliitonomaisissa olosuhteissa verovuonna yhteisessä taloudessa avioliittoa solmimatta eläneitä henkilöitä, ns. avopuolisoita, verotetaan puolisoita koskevien säännösten mukaisesti jos

— he ovat aikaisemmin olleet keskenään avioliitossa tai

— heillä on ollut tai on yhteinen lapsi.»

Karuselli muuttuu yhä hurjemmaksi, kun »ns. avopuoliso» saa hetken päästä uuden määritelmän: »Mikäli kohdissa 215 ja 216 ei ole esitetytty ns. avopuolison henkilöitä, verovelvollisen tulee ne täyttää. Avopuolisoilla tarkoitetaan tässä yhteydessä avioliitonomaisissa olosuhteissa verovuonna yhteisessä taloudessa avioliittoa solmimatta jatkuvasti eläneitä henkilöitä, jotka ovat aikaisemmin olleet keskenään avioliitossa tai joilla on ollut tai on yhteinen lapsi.» Ensimmäisessä määritelmässä siis puhuttiin niistä ehdoista, joiden täytyessä »ns. avopuolisoita» verotetaan puolisoita koskevien säännösten mukaisesti. Nyt nuo ehdot onkin siirretty itse »avopuolison» uuteen määritelmään.

Nähdään, että 1) *sutkauksen (avoliitto) varaan* on rakennettu termi (*avopuoliso*), jota puhekielessä ei *sutkauksena* käänkään käytettäisi, 2) termin heikkoutta pyydetään anteeksi lisäksi »ns.», 3) sen heikkoutta pyydetään anteeksi silmäkin tavalla, että se vielä määritellään erikseen, 4) määritelmä ei hetkeä myöhemmin kelpaa, vaan termin selitetään »tässä yhteydessä» tarkoittavan jokin sisällöltään suppeampaa kuin ensimmäisessä määritelmässä.

Sotku olisi selvitettävä. Nyt on huomattava, että muussa lainsäädännössä kuin verotusta koskevassa ei tällaisilla asioilla ole ainakaan toistaiseksi jouduttu operoimaan; se mikä esim. avioliitto- tai perintölainsäädännössä koskee avioliittoa tai avopuolisoita, ei näet ollenkaan koske »avoliittoa» tai »avopuolisoita». Tietenkin on mahdollista konstruoida erityisiä verotustermejä, puhua vaikka sellaisesta merkillisyydestä kuin *aviottomasta puolisoista*, jos niiksi tulee. Mutta sitä ennen olisi tutkittava, eikä riittäisi yksinkertaisempi tie: se että ilman varsinaista termiä vain luetellaan ne erityiset ehdot, joiden vallitessa muu yhteiselämä kuin avioliitto rinnastuu verotuksen kannalta avioliittoon. Näin on verolainsäädännössä tehtykin. Myöskään veroilmoituslomakkeessa ei puhuta »avopuolisosta»; siinä sanotaan (kohdassa 215): »Puolison nimi tai verovelvollisen kanssa avioliitonomaisissa olosuhteissa (ns. avoliitossa) jatkuvasti elävän henkilön nimi». Tämähän ei tarvitse muuta muokkausta kuin että *sutkausaines (»ns. avoliitossa»)* karsitaan pois ja nuo *konstikkaat »avioliitonomaiset olosuhteet»* muutetaan edes astetta yksinkertaisemmiksi, *avoliiton kaltaisiksi oloiksi*. On tämän jälkeen selvempää täydentää selitystä veroilmoituksen täyttöohjeissa kuin luoda termi, joka synnyttää illuusion täsmällisesti ilmaistusta asiasta mutta on kuitenkin erikseen selitettävä.

Hiukan toisenlaisten termikysymysten pariin joudutaan, kun katsellaan, minkälaisia uusia yhdysverbejä vihkonen tarjoaa koko Suomen kansalle. Kun siinä käytetään verbejä *henkikirjoittaa* ja *pakkolumastaa*, ne on kai vakiintuneina nieltävä. Tarpeellisia eivät sitä vastoin ole sellaiset uudet termit kuin *yhteisverottaa* ja *erillisverottaa*: »Varallisuudesta puolisoita yhteisverotetaan», »Erillisverotettavat ansiotulot». Vihkosessakin aloitetaan erillisverotuksen ja yhteisverotuksen esittely perinnäisellä suomen kielellä: »Puolisoita verotetaan erikseen ansiotuloista» (ei siis »erillisverotetaan»). Sen mukaan sopii puhua myös *erikseen verotettavista ansio-*

tuloista. Ja jos ansiotuloista verotetaan erikseen, mikäpä olisi loogisempaa kuin sanoa myös: Varallisuudesta puolisoita *verotetaan yhteisesti.*

Joltain kannalta ymmärtää, että juuri verotusallalla syntyneitä uudismuodosteita yritetään verotusta koskevassa esitöissä ajaa koko karisan omaisuudeksi, niin tarpeettomia kuin ne ovatkin. Mutta vaikeampi on käsittää, miksi myös tietojenkäsittelyalan erikoistermeillä on tätä kautta vaivattava kaikkia kielenkäyttäjiä. Sellainen termi on *esitäyttää*. Jos halutaan puhua yleiskielisittäin, olisi esim. *alustavasti täytetty lomake* selvempi kuin »esitäytetty». Täyttä abrakadabraa joka tapauksessa on se, että puhutaan paitsi »esitäytetystä lomakkeesta» myös »esitäytetyistä tiedoista». Ne ovat puheena paitsi tässä vihkosessa myös itse veroilmoituslomakkeessa; sen ensimmäinen rivi kuuluu nykyään näin: »Tarkistakaa esitäytetyt tiedot ja tehkää tarpeelliset korjaukset asianomaisiin kohtiin sekä täydentäkää puuttuvat tiedot.» Lomakehan voidaan täyttää, mutta tietoja ei lomakkeeseen normaalkielen mukaisesti »täytetä» vaan merkitään, ja »esitäytetyt tiedot» olisivat selvälle kielelle käännettyinä *valmiiksi merkityt tiedot*. Veroilmoituksen ensimmäinen rivi kuuluisi korjattuna: *Tarkistakaa valmiiksi merkityt tiedot, tehkää niihin tarpeelliset korjaukset* [»asianomaisiin kohtiin» turha!] *ja täydentäkää puutteelliset tiedot.*

Vähän välimerkeistäkin

Vihkoson välimerkinnän voi sanoa olevan suurin piirtein raiteillaan. Siitä tapaa kuitenkin semmoista pisteen ja pilkun syrjintää, jota ei oikein odottaisi huolellisesta yleiskielisestä esityksestä.

Pistettä on syrjitty nimenomaan järjestysluvuissa. Vihkosessa kirjoitetaan vanhanaikaisesti »tammikuun 31 päivänä 1978» (pro *tammikuun 31. päivänä* tai *31. tammikuuta*), »rikoslain 38 luvun 11 §:n mukaan» (pro *38. luvun 11. §:n mukaan*). Tässä tuntuu virkakielen pinttynneiden

kaavojen vaikutus; ne ovat tässä kuten monessa muussa kohden jäljessä yleiskielistä. Kielenkäyttäjillä on kai oikeus odottaa, että heille kirjoitettaessa noudatetaan yleisiä oikeinkirjoitustapoja eikä erikoisalan vanhentuneita käytänteitä.

Toisaalta vihkosesta puuttuu sääntöjen mukainen pilkku lukuisista kohdista, joissa pilkun käyttö selventäisi. Kyseessä ovat useimmiten erilaiset täsmentävät, selittävät lauseenosat, jollaisten yhteydessä pilkku on kaikkea muuta kuin turha lisäke: sen poisjättö hämärtää tekstin näkökuvaa, estää lausetta jäsentymästä tavoitteena olevan lukutavan mukaan ja siten jarruttaa lukemista. Muutama esimerkki, joissa pilkuttomuus antaa lukijalle väärän vihjeen taotuksesta ja korostuksesta:

»Uusi asunto on otettava omaan käyttöön [pilkku puuttuu] ts. omaksi tai perheen vakituiseksi asunnoksi [pilkku puuttuu] välittömästi sen valmistuttua tai myyjän luovutettua asunnon ostajan hallintaan.»

»Tässä ilmoitetaan valtionverotuksessa verotettavat muut kiinteistötulot [pilkku puuttuu] esim. vuokratulo.»

»Muuhan ansiotoimintaan [pilkku puuttuu] esim. huoneistojen vuokraukseen [pilkku puuttuu] liittyvän velan korot vähennetään tässä kohdassa.»

»Kulkuvälineet, kuten autot, asuntovaunut, moottori- ja purjeverneet sekä moottorikelkat [pilkku puuttuu] on eriteltävä veroilmoituksen sivulla 3 kohdassa 46.»

Tällainen huolettomuus pilkun käytössä on viime aikoina kyllä yleistynyt, mutta viestintää se ei palvele. Asia on sen arvoinen, että sitä kannattaisi kouluopeutuksessakin tähdentää.

Tekstinrakentamisen seikkoja

Lukukelpoisessa tekstissä tulisi asioiden olla lukijan kannalta luontevassa järjestyksessä ja vallankin uusien asioiden tähdentyä tärkeytensä mukaan. Lukukelpoisen tekstin tulisi toisaalta rakentua niin,

että yhteen kuuluvat asiat myös lukijan mielessä ryhmittyvät yhteen. Ja lukukel-poisessa tekstissä pitäisi huolehtia vihdoin siitäkin, ettei sekaantumaan pääse kaksi kielenkäytön tasoa: varsinainen kielenkäyttö ja metakieli, jonka avulla mm. annetaan määritelmät varsinaisen kielen ilmauksista.

Näiden asioiden hallinta ei ole kirjoittajalle aina helppoa. Hankaluutena on se, että kirjoittaja tuntee aineistonsa ennalta eikä siksi malta mukautua lukijan osaan. Kuitenkin teksti pitäisi sanoittaa juuri lukijaa varten. Silloin on tarpeen eräänlainen eläytymiskyky: pysykö kannoilla se, joka ei tunne asioita eikä termejä kirjoittajan tavoin? Olisi liikaa väittää, että tämänkertaisen vihkosen laatioilta tuollainen eläytymiskyky on puuttunut; jollei sitä olisi lainkaan ollut, vihkonen olisi kyllä jäänyt paljon raskaslukuisemmaksi. Silti lukijalle on jäänyt monia kohtia, joissa lukijaa ei ole huomattu muistaa tarpeeksi.

Katsotaan vihkosen kappaletta »Sivuperintö ja lahja yms.» Siinä käsitellään pitkään sitä, millä lailla perintö, testamentti ja lahja ovat kunnallisverotuksessa verollista tuloa. Käsitellään myös mahdollisia vähennyksiä ja ohimennen mainitaan sellainen hiukan irrallisen tuntainen tieto, että »Perintö- ja lahjaveroa ei saa vähentää». Pitkä selvitys jatkuu, ja lopuksi on omana kappaleenaan lihavoitu tieto: »Perintöä, testamenttia ja lahjaa ei lueta tuloksi valtionverotuksessa.»

Tämä ei ole lukijan kannalta luontevaa asioiden esittämistä. Kirjoittaja on nähtävästi ajatellut, että perintö- ja lahjaveron on sivistyksellisesti, josta ei tässä vihkosessa tarvitse erikseen puhua; vihkohan käsittelee jokavuotista tulo- ja varallisuusverotusta, joka on jotain muuta. Monien lukijain kannalta perintö- ja lahjaveron asema verotuksessa on kuitenkin hämärä. Aivan toisella tavoin tieto kulkisi, jos heti alussa sanottaisiin se, mikä nyt on lopussa: »Perintöä, testamenttia ja lahjaa ei lueta tuloksi valtionverotuksessa.» Nyt sopisi seurata se mikä puuttuu: sen sijaan

niistä on maksettava erityinen perintö- tai lahjaveron, jota varten on tehtävä erillinen ilmoitus (niin ja niin, silloin ja silloin), kaikki tarpeellisia tietoja). Ja vasta sen jälkeen seuraisi kunnallisveron puoli. Silloin tulisi oikeaan yhteyteensä myös tuo irrallinen lause »Perintö- ja lahjaveron ei saa vähentää». Lukija jo tietäisi, mikä perintö- ja lahjaveron on, ja ymmärtäisi tämän kohdan automaattisesti.

Tässä tapauksessa asiat eivät olleet lukijan kannalta oikeassa järjestyksessä. Uudet asiat eivät liioin tähdentyneet tarkoituksensa mukaan. Vähän toisenlaista epäselvyyttä on luvussa »Veron määrä ja veroasteikot». Siinä on kaksi peräkkäistä kappaletta, edellinen lihavoitu, jälkimmäinen laihalla painettu (jälkimmäisen jatkona olevia kappaleita en tässä siteeraa):

»Mikäli sinulla on ollut yhteisverotettavia tuloja ja varoja ja haluat laskea sinulle maksuunpantavien verojen ja maksujen yhteismäärän, on veroimis- toissa ja veroilmoitusten jakelupaikoissa saatavana verolomake 46, jossa voit laskea verotettavan tulon ja varallisuuden sekä niistä menevien verojen ja maksujen yhteismäärän.

»Puolisoiden valtion tuloveroa määrättäessä vähemmän ansainneen puolison muut kuin ansiotulot siltä osin, kuin niiden verotettava määrä ylittää 2 000 markkaa, lisätään enemmän ansainneen puolison verotettavaan tuloon. Mikäli kummallakin puolisoilla on vain pääomatuloja tehdään edellä tarkoitettu lisäys [riittäisi: lisäys tehdään] enemmän pääomatuloja saaneen puolison tuloihin.»

Näiden kappaleiden lauserakenteesta voisi huomauttaa yhtä ja toista. Mutta yksi huomautus koskee itse tekstin etene- mistä. Siinä on jotain vialla: toisesta kappaleesta ja sen jatkosta ei selvästi ilmene, että tämä on elimellistä jatkoa ensimmäiseen kappaleeseen, selvitystä siitä, miten yhteisverotus eri tapauksissa toimitetaan. Ensimmäisen ja toisen kappaleen välistä puuttuu yksi nivel, joka on ollut itsestään selvä vihkosien laatioille mutta ei ole

kaikille lukijoille. Tämä puuttuva nivel voisi kuulua yksinkertaisesti: *Yhteisveroitus toimitetaan käytännössä seuraavaan tapaan.* Silloin lukija varmasti tietäisi, että se mikä seuraa, on jatkoa edelliseen kappaleeseen eikä siitä riippumaton uusi asia.

Samantapainen juonen katkeama on luvussa, jonka otsikkona on »Perhekohtaiset vähennykset». Otsikon jälkeen seuraa tällainen kappale:

»Kohdassa 31 ilmoitetut henki- ja henkilövakuutusmaksut, kohdassa 32 ilmoitetut eläkevakuutusmaksut, kohdassa 33 ilmoitetut sairauskulut sekä kohdissa 35 ja 37 ilmoitetut vakituiseen asuntoon kohdistuvan ja elantokustannusvelan korot ovat vähennyksiä, jotka kumpi puolisoista tahansa voi tehdä riippumatta siitä, kumman puolison menoja ne ovat. Ks. puolisoitten vähennyksiä koskevaa selostusta sivulla 4.»

Tällä kertaa on jäänyt sanomatta, että puheena olevat vähennykset ovat juuri noita otsikon lupaamia perhekohtaisia vähennyksiä. Selittävän kappaleen asiat ovat muutenkin takaperoisessa järjestyksessä ja sen sanonta vatvoo. Lukijan olisi paljon helpompi seurata mukana, jos selittävän kappaleen ensimmäinen virke korvattaisiin seuraavilla:

Perhekohtaisiksi sanotaan vähennyksiä, jotka voi tehdä kumpi puoliso tahansa, olivatpa menot hänen tai toisen puolison. Tällaisia ovat vähennykset, jotka ilmoitetaan kohdissa 31 (henki- ja henkilövakuutusmaksut), 32 (eläkevakuutusmaksut), 33 (sairauskulut) ja 35, 37 (vakituiseen asuntoon kohdistuvan ja elinkustannusvelan korot).

Tässä kaivattiin oikeaan kohtaan nimenomaan »perhekohtaisten vähennysten» määritelmää, siis metakielistä ilmausta. Usein on tärkeää, että tällainen määritelmä myös erottuu metakieliseksi. Kovin omituiselta tuntuu esim. seuraava lausahdus asunnon myyntivoiton verottomuutta käsiteltäessä: »Asuntoa on käytetty pääasiallisesti omana tai perheen asuntona, mikäli siitä on ollut laissa säädetyn ajan enemmän kuin puolet verovollisen tai hänen perheensä vakitui-

sena asuntona.» Tarkoitus on nimenomaan selittää, mitä verotuksessa tarkoitetaan se hetkeä ennemmin mainittu seikka, että asuntoa on käytetty »pääasiallisesti omana tai perheen vakituksena asuntona». Ja kun tarkoitetaan tätä, olisi käytettävä sen mukaista sanontaakin, esim. seuraavanlaista: *Asunnon katsotaan olleen käytössä pääasiallisesti omana tai perheen asuntona, jos enemmän kuin puolet siitä on laissa säädetyn ajan ollut jne.*

Yhtä kummallinen, lisäksi toivottoman tautofoninen on kappale, jonka otsikkona on »Muut palkkatulot». Otsikon jälkeen seuraa teksti: »Muita palkkatuloja ovat muun muassa palkkiot, joista on toimitettu ennakonpidätys ennakonpidätystodistuksella. Ennakonpidätystodistukset on liitettävä veroilmoitukseen.» Metakielisyyden osoittaminen on jäänyt siinä puolitiehen; jos oltaisiin oikein pedanttisen tarkkoja, olisi sanottava: »Tässä kohdassa mainituilla muilla palkkatuloilla tarkoitetaan muun muassa palkkioita, joista – –.» Tällä kertaa saadaan kuitenkin parempi ratkaisu luopumalla metakielisestä esitystavasta kokonaan. Asia on ilmaisutavissa vähemmällä jankutuksella ja silti riittävän selvästi näin: *Tässä kohdassa ilmoitetaan muun muassa palkkiot, joista on pidätetty veroa ennakonpidätystodistuksella. Pidätystodistukset on liitettävä veroilmoitukseen.*

Vähän samanlainen on kappale »Asunto- ja muut velat», joka seuraa kappaleita »Maatilalouuteen kohdistuvat velat» ja »Liikkeeseen ja ammattiin kohdistuvat velat». Kappale alkaa näin: »Asuntovelkojen lisäksi ovat muita kuin edellä mainittuja velkoja esim. opintolainat sekä auton ostoa ja talousmenoja varten otetut velat.» Metakielisyyttä ei kannata tässä täydentää; pikemmin se on karistettava kokonaan pois, tuloksena seuraava virke: *Asuntovelkojen lisäksi mainitaan tässä esim. opintolainat sekä auton ostoa ja talousmenoja varten otetut velat.*

(Jatkuu seuraavassa vihkossa.)

Terho Itkonen